

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ТА ВЗАЄМОДІЯ ПОЛІТИЧНОЇ ТА ПРАВОВОЇ СФЕР СУСПІЛЬНОГО ЖИТТЯ В КОНТЕКСТІ ПОСТРЕВОЛЮЦІЙНИХ РЕАЛІЙ

Однією з найважливіших умов сучасного суспільного життя є цілеспрямована розбудова держави, основним чинником якої є здійснення активної та виваженої правової політики щодо забезпечення прав і свобод людини та громадянина, зміцнення дисципліни, законності й правопорядку, формування правової державності й високого рівня правової культури суспільства. Спільними завданнями політичної і правової сфер є регулювання суспільних відносин, створення стабільних і сприятливих умов життєдіяльності суспільства і людини [4].

Незважаючи на те, що категорії «політика» і «право» близькі, їх не можна ототожнювати. Передумовою можливої відмінності між ними є відносна самостійність держави щодо громадянського суспільства. Політика держави безпосередньо виявляється в характері змісту норм права, який виражає загальнообов'язкову державну волю. Право є засобом вираження політики, її реалізації, робить легітимними політичні рішення. Без політичних і правових рішень було б неможливо змінити структуру власності, співвідношення і взаємодію її різних форм – приватної, кооперативної, муніципальної, державної, транснаціональної. Однією з найважливіших умов суспільного життя є те, що політика повинна бути правовою, тобто спиратися на право, здійснюватися в рамках і за допомогою права, не бути довільною, волюнтаристською. Серед завдань, які стоять перед політичною та правовою сферами суспільства, є вироблення політико - ідеологічної доктрини державотворення. На думку провідних учених, пріоритет у державотворенні в Україні має належати громадянсько-правовій ідеї, ґрунтуючись на якій слід реформувати політичну систему і створювати інститути правової держави та громадянського суспільства [6; 8]. Мета даної статті – проаналізувати взаємозв'язок політичної та правової сфер українського суспільства в умовах постреволюційних реалій.

«*Політична сфера*» – це галузь суспільного життя, яка охоплює політичні відносини суспільства, діяльність її суб'єктів. Її утворюють взаємовідносини великих соціальних груп, націй і держав, громадсько-політичних організацій з приводу вирішення життєво важливих проблем як у середині країни, так і за її межами. Давньогрецьке слово *politike* (від *polis* – держава, місто) спочатку використовувалося для позначення мистецтва управління державою. Зберігши це значення, сучасний термін «*політика*» зараз вживається для вираження суспільної діяльності в центрі якої стоять проблеми здобуття, використання та утримання влади. Якщо політична сфера підпорядковує собі функціонування інших сфер, то встановлюється тоталітарний режим. Наслідки такого тиску катастрофічні. Тут і з'являється невловима матерія права.

«*Правова сфера*» – це сфера дії права, соціальний простір, в межах якого функціонують правові відносини, засновані на чинному в тому чи іншому суспільстві праві. Термін «*право*» походить від кореня «*прав*», що означає правда, справедливість. Право регулює поведінку, яка відбувається у правовій сфері, тобто в тій сфері, яка регулюється нормами права. Право як самостійне явище з'являється у Давньому Римі і позначається терміном *Jus*. Нині термін «*право*» широко використовується у різних сферах, в тому числі й у політичній. Отже, політична сфера є порівняно самостійною сферою суспільного буття, що пов'язує громадянина з державою, але багато в чому залежить від правового поля.

Особливість взаємозв'язку політичної і правової сфер полягає в тому, що вони покликані забезпечити раціональні, науково обґрунтовані й стабільні принципи взаємовідносин громадян у суспільстві, гарантувати їм реальне здійснення прав і свобод. У визначенні цих взаємовідносин більшість дослідників надають пріоритет політиці. Універсальність політики, її здатність впливати практично на всі суспільні відносини визначають її особливий соціальний статус. Однак реалізація політики потребує відповідного законодавчого забезпечення, прийняття правових актів, за допомогою яких політика держави стає нормою суспільного життя [9, с. 208–229].

Право також виступає інтегративною основою суспільства, воно об'єднує і підпорядковує громадян вимогам права, формуючи відповідні правові відносини суспільства. Загальноправові норми визначають систему суспільних зв'язків. Отже, взаємозв'язок політики і права виявляється таким чином, що політика і право виконують спільні функції та свої окремі особливі, специфічні завдання. Право є своєрідним інструментом здійснення політики, який унормовує суспільне життя, використовуючи для цього примусову силу держави.

Набуття правовими нормами юридичної чинності здійснюється завдяки встановленню їх державою, офіційним оприлюдненням, визначенням часу їхнього вступу в законну силу і зазначеної території, на якій вони будуть діяти, та осіб, на яких поширюється їхня дія. У реалізації правових відносин суспільства винятково важливу роль відіграє виконання правових обов'язків громадянами, оскільки стан невиконання обов'язків руйнує всю систему громадянських прав. У юридичних обов'язках вбачають ядро правової політики, їм відводять головну роль у співвідношенні між правами й обов'язками.

Реалізація правової політики є важливою передумовою формування і розвитку правової держави. Правова політика є складником державної політики, спрямованої на забезпечення прав і свобод громадян, законності та правопорядку в суспільстві. Правова політика є сферою взаємовідносин різних соціальних інститутів, суб'єктів політики з найважливіших питань законотворчої діяльності для реалізації суспільних інтересів і потреб. Правова політика включає в себе правотворчість, застосування права, розвиток правосвідомості і правової культури громадян. Основними завданнями правової політики є такі:

- визначення видів суспільних відносин, які підлягають правовому регулюванню;
- визначення і впровадження методів правового регулювання відповідних видів суспільних відносин;
- планування й забезпечення реалізації основних напрямів законотворчої діяльності на поточну й довготермінову перспективу;
- розроблення оптимальних систем організації правотворчої й правозастосувальної діяльності державних органів;
- визначення основних форм і методів правового виховання громадян, формування їхньої правової культури.

У сучасному українському суспільстві відбуваються складні і суперечливі процеси реформування всієї правової системи, приведення у відповідність до нових соціальних реалій практично всіх галузей законодавства, кодифікації та систематизації його. Визнаючи принцип верховенства права, сьогоднішня національна правова система України все ще характеризується домінуванням підзаконних нормативно-правових актів над законами. У державі діє біля 30 тис. нормативно-правових актів, з яких лише 4,6 % мають силу закону. Залишаються незбалансованими сфери правового регулювання між окремими галузями права [1].

З проголошенням українським парламентом Декларації про державний суверенітет, прийняттям Акту про незалежність і Конституції України закладено основи демократії молодій суверенній державі, визначено пріоритети внутрішньої і зовнішньої політики. Нагальними завданнями сучасного державотворення є беззастережне втілення в життя Конституції та інших законодавчих актів України. Право і політика передусім мають єдине джерело розвитку і функціонування – суспільні відносини, і, насамперед, відносини власності на підставі яких виникають політико-правові зв'язки.

На співвідношення права і політики існує дві точки зору. Перша полягає в тому, що право домінує над політикою. Таке розуміння склалося ще в період буржуазно-демократичних революцій, які висунули ідеї прав людини, рівності перед законом, правової держави, обмеження всевладдя держави правами людини. Правові норми стримують політичну владу, яка часто прагне втриматися у тому числі й неправовими методами. Друга ж точка зору в тому, що політика домінує над правом. Політичні норми не мають правової опори, право не є обмежувачем політичної влади. Однак у зрілому демократичному суспільстві співвідношення права і політики має бути таким: з одного боку право має стати засобом здійснення державної політики через норми публічного права, з іншого боку, політична діяльність всіх суб'єктів повинна суворо регламентуватися правом і не виходити за його рамки. Спільним між політикою і правом є те, що вони є взаємозалежними регулятивними системами суспільства. Відмінності ж між ними в цьому сенсі виникають через те, що це різні регулятивні системи. Відомий голландський юрист Г. Гроцій вважав, що предмет юриспруденції – це питання права і справедливості, а предмет політичної науки – доцільність і користь. Загальний демократичний устрій системи влади і політики правової держави органічно пов'язаний з його правовими засадами. В основу правової держави покладено рівність державної влади, громадянина і суспільства, їхня правова рівність перед законом. Ш. Монтеск'є у своїх творах, особливо у відомій праці «Про дух законів», стверджував, що суспільство лише тоді може успішно функціонувати та розвиватися, якщо в ньому панують республіканські закони. Ось чому він палко обстоював ідеї парламентаризму, законності, сформулював концепцію правової держави з поділом влади на законодавчу,

виконавчу, судову. На його думку, у справжній державі «шануватимуть людей не за їхні зовнішні таланти та властивості, а за їхні справжні якості».

В Україні проводиться конституційна реформа, яка передбачає зміни у 3-х напрямках: права людини, децентралізація державної влади, реформа правосуддя. Нині продовжуються громадські обговорення питань щодо захисту на конституційному рівні основоположних прав і свобод людини і громадянина. Дебати відбуваються відкрито з належним залученням громадянського суспільства до конституційного процесу.

Аспект впливу на життя українців в контексті реформи децентралізації безліч – від податків до виборчого права. На місцях формувати свої потреби у грошах і самим їх задовольняти – така найголовніша ціль децентралізації. 31 серпня 2015 р. Верховною Радою України схвалено у першому читанні законопроект «Про внесення змін до Конституції України щодо децентралізації влади». Проект передбачає, що виконавчу владу в районах і областях будуть здійснювати префекти, яких признача та звільняє з посади за поданням Кабінету Міністрів Президент України. Префекти мають здійснювати нагляд за дотриманням законодавства та забезпечуватимуть виконання державних програм.

Систему адміністративно-територіального устрою України складатимуть такі одиниці: громада, райони, регіони. Територія України поділена на громади. Громада є первинною одиницею державного устрою. Декілька громад становлять район. АРК та області є регіонами України. До територіальної громади входять мешканці поселення чи поселень відповідної громади. Громада здійснює місцеве самоврядування шляхом місцевих еферендумів та в інших законних формах. Матеріальною та фінансовою основою місцевого самоврядування є земля, рухоме та нерухоме майно, природні ресурси, місцеві податки і збори. Територіальна громада управляє майном, що є в комунальній власності. Особливості здійснення місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей (ОРДЛЮ) мають визначатися окремим законом [7].

Проведення конституційної реформи в частині правосуддя є необхідним для виконання рекомендацій органів Ради Європи в судовій системі. Без цих змін неможливо, зокрема, забезпечити функціонування незалежного від виконавчої та законодавчої влади органу, який би відповідав за призначення та кар'єру суддів і виконати багато інших рекомендацій. 2 червня 2016 р. після тривалих суперечок Верховна Рада ухвалила документи, що започатковують судову реформу. Це – Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» №1401-УІІІ і Закон України «Про судовий устрій і статус суддів» № 1402-УІІ. З 30 вересня 2016 р. закони вступили в силу [2; 3]. На суддів чекає переатестація, конкурси та створення з чистого листа найвпливовіших гілок суддівської влади. Замість Вищої ради юстиції запроваджується Вища рада правосуддя. В судах повинні працювати вийнятоково професійні адвокати. Найвідчутнішою зміною у суддівській системі є часткове скасування суддівської недоторканності. Нині корумпованих суддів можна затримувати на місці злочину.

В постреволуційній Україні помітно зріс загальний інтерес до проблем громадянського суспільства, а наукові його дослідження здійснюються в органічному зв'язку з проблематикою правової та соціальної держави. Подальший розвиток відносин суспільства і держави є гарантією того, що суспільство стане громадянським, а держава – демократичною, правовою. Сутність громадянського суспільства полягає передовсім у забезпеченні прав людини. Особа в громадянському суспільстві має гарантоване законами право вибору різноманітних форм економічної, соціальної та іншої діяльності, право вибору певної ідеології та світогляду.

Політика і право мають глибокі й нерозривні взаємозв'язки, вони тісно пов'язані з функціонуванням держави, яка визначає зміст політики, її пріоритетність і засоби реалізації, формує правову політику, забезпечує відповідну міру свободи своїх громадян і сферу їхньої невідчужуваності. Юристи зі інших країн також наголошують на зв'язок права з політикою. Р. Бек із США пише: «Право не може бути цілком пізнане поза зв'язку з політикою, не пізнана політика не може бути поза зв'язку з правом». Фінляндський дослідник М. Косконіємі зазначає: «Прийнято вважати право чимось зовнішнім по відношенню до політики, її інструментом. Тим часом право є культурним феноменом, воно знаходиться «всередині» суспільної практики, а не поза нею» [5, с. 5]. Отже, не дивлячись на свій зв'язок з політикою, право представляє собою самостійне соціальне явище і виступає як реальність, з якою політика не може не рахуватися. Жодна держава не в стані нехтувати правом, не ризикуючи послабити свої політичні позиції. Юридично політика має узгоджуватися із законами, а закони з політикою (*politiae legibus, non leges politis adaptandae*). Примат права має стати частиною політики.

Правова сфера закріплює в законодавстві основні принципи політичного панування. Воно постає своєрідним індикатором зрілості політики й держави, визначає межі припустимої поведінки суб'єктів політичної діяльності. Перевага політики на правом і навпаки негативна за своєю суттю, бо порушує динамічний баланс між ними, між реальним та ідеальним.

Для існування правової держави необхідна цілеспрямована її розбудова, основним чинником якої є здійснення активної та виваженої правової політики – науково обгрунтованої, послідовної й системної діяльності державних і муніципальних органів щодо створення ефективного механізму правового регулювання, щодо цивілізованого використання юридичних засобів у досягненні таких цілей, як найповніше забезпечення прав і свобод людини та громадянина, зміцнення дисципліни, законності й правопорядку, формування правової державності й високого рівня правової культури суспільства і особи. Проблеми формування та здійснення правової політики досить активно досліджуються в юридичній літературі з початку ХХІ століття. Результати таких досліджень свідчать, що ця проблематика містить нові можливості для вдосконалення права як ефективного засобу розв'язання гострих проблем, що виникають в економічній, екологічній, соціальній та духовній сферах життєдіяльності суспільства. Незважаючи на те, що проблема правової держави та її пріоритетів була в центрі уваги багатьох учених, вона й досі залишається актуальною, адже створення науково обгрунтованої моделі ефективного здійснення державної правової політики, спрямованої на захист людини, її життя і здоров'я, честі та гідності, недоторканності й безпеки, які визнаються в нашій державі найвищою соціальною цінністю, завжди є пріоритетом.

Важливою проблемою правової політики в Україні є визначення основних критеріїв і механізмів забезпечення ефективності державного управління. За сучасних умов, як відзначає Р. Філоненко, ефективність державного управління слід розглядати як цінність морального порядку з такими чинниками, як раціональність, продуктивність, демократизм, справедливість, професіоналізм [10].

Ще однією проблемою правової політики, яка має особливе значення для українського суспільства, є низький рівень взаємодії держави і громадськості. Гармонійна взаємодія інститутів громадянського суспільства з державою дасть змогу поступово обмежити державне втручання в економічне й соціокультурне життя громадян. Держава повинна посісти належне їй місце в створенні умов для розвитку суспільства під його постійним і всебічним контролем. Поряд з цим в Україні домінує тип правосвідомості, спрямований на формально-правове забезпечення законності, використання недосконалості законодавства у власних корисливих цілях. Це створює одну з принципових суперечностей правового розвитку – між законністю і правозаконністю. На шляху інтеграції України до ЄС одним із пріоритетних завдань держави є забезпечення реалізації прав і свобод людини та громадянина, визначених Конституцією України, наближення стандартів життя до європейських.

Для України адаптація національного законодавства до норм права ЄС має особливу актуальність, оскільки з цим процесом пов'язане не тільки створення правової бази для майбутнього вступу до ЄС, а й досягнення інших важливих для держави цілей, а саме: створення підґрунтя та рушійної сили правової, адміністративної та судової реформи; наближення України до повного виконання своїх зобов'язань за УПС як етапу на шляху поступової інтеграції до Європейського Союзу; розвиток зовнішньої торгівлі між Україною та ЄС, оскільки зі створенням зони вільної торгівлі для них діятимуть однакові правила; подальша демократизація суспільних процесів, розбудова основних засад функціонування громадянського суспільства відповідно до європейських стандартів. Адаптація законодавства України, а згодом і всієї правової системи – важливе завдання, що потребує значних ресурсів і часу. У процесі його реалізації українці мають покладатися не лише на технічну допомогу з боку ЄС, яка є потрібною і корисною, а передусім на власні сили, фінансові та матеріальні ресурси, політичну волю та відповідальність. Отже, важливо зрозуміти, що люди одночасно перебувають у різних відносинах між собою, з кимось пов'язані, від когось відособлені при вирішенні своїх життєвих питань. Тому сфери життя суспільства – це не геометричні простори, де живуть різні люди, але відносини одних і тих же людей у зв'язку з різними аспектами їхньої життєдіяльності. В основі політичної сфери лежать відносини між людьми, які дозволяють їм брати участь в управлінні суспільними процесами, займати відносно безпечну позицію у структурі соціальних зв'язків. Справді ж, всюди в людських відносинах можливо виявити політику, але в людських відносинах не все, мабуть, можливо звести до політики.

Беручи до уваги все вище згадане, можна зробити висновок, що політична і правова сфери суспільства мають глибокі й нерозривні взаємозв'язки, тісно пов'язані з функціонуванням держави, яка визначає зміст політики, її пріоритетність і засоби реалізації, формує правову

політику, забезпечує відповідну міру свободи своїх громадян і сферу їхньої невідчужуваності. Політичну сферу громадянського суспільства складає діяльність політичних партій, громадсько-політичних об'єднань в яких індивіди реалізують свої політичні інтереси і через які вони вступають у політичне життя. А право є необхідним стабілізаційним фактором політичної сфери суспільного життя. Інакше кажучи, право виступає як високоефективний засіб регулювання суспільних відносин, включаючи політичні, виступає засобом людського виміру політичної сфери. Право формується всередині суспільного життя як потреба у нормативній регламентації найважливіших суспільних відносин, у тому числі й політичних.

Література

1. *Взаємозв'язок політики і права в суспільному житті [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://textbooks.net.ua/content/view/6613/96/>.*
2. *Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» №1401-VIII від 2.06.2016 р. // Відомості Верховної Ради. – 2016. – № 28. – Ст. 532.*
3. *Закон України «Про судовий устрій і статус суддів» № 1402-VIII від 2.06. 2016 р. // Відомості Верховної Ради. – 2016. – № 31. – Ст. 545.*
4. *Гурик, М. І. Декомунізація як шлях побудови україноцентристської моделі історичної пам'яті / М. І. Гурик // Актуальні проблеми філософії та соціології.– 2016. – Вип. 11. – С. 26-29.*
5. *Конституція України : чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 30 верес. 2016 р.: (Офіційний текст). К.: Паливода А. В, 2016. – 76 с.*
6. *Лукашук И. И. Международное право. Общая часть : учебник / И. И. Лукашук. – Изд. 3-е, перераб. и доп. – М.: Волтерс Клувер, 2005. – 432 с.*
7. *Недюха М. П. Правова ідеологія українського суспільства : Моногр. / М. П. Недюха. – К.: «МП Леся», 2012. – 400 с.*
8. *«Про внесення змін до Конституції України щодо децентралізації влади»: законопроект ухвалений ВРУ у першому читанні 31.08.2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.ua/laws/show/656-19>*
9. *Рудакевич О. Культурні та ідеологічні засади національної моделі конституціоналізму / О. Рудакевич // Віче. – 2012. – № 19. – С. 12–15.*
10. *Рудакевич О. М. Політична культура національних спільнот: теорія та методологія дослідження / О. М. Рудакевич. – Тернопіль: ТНЕУ, 2013. – 352 с.*
11. *Філоненко Р. Демократизація українського суспільства – засаднича складова входження України до простору Європи // Віче. – 2011. – № 2.– С. 9–2.*
12. *Шляхтун П. Політологія та історія політичної науки: Підручник для студентів вищих навчальних закладів / П. Шляхтун – К.:Либідь, 2002. – 573 с.*